

ԿՈՒՐՍԱՆՏՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՄԱՆ
ԴՐԴԱՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒՄԸ

Լուսինե Սահակյան

ՀՀ ՊՆ Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական համալսարանի ՍԱՂ և ՌԻՊ ամբիոնի
ռազմական մանկավարժության և հոգեբանության ցիկլի դասախոս, հոգեբանական
գիտությունների թեկնածու, մայր

ՀՀ, Երևան, Նոր Նորքի 6-րդ միկրոշրջան, Շոպրոնի փող., 77 շենք
Էլ. հասցե՝ hrachja@gmail.com

Հոդվածը ներկայացվել է 25.11.2019, գրախոսվել է 22.11.2019, ընդունվել է
տպագրության 05.08.2020

Ներածություն

Մեր երկրի գերակա խնդիրն այսօր անվտանգությունն է: Իսկ այդ անվտանգության հիմնական երաշխավորն է հայկական բանակը: Հայրենիքի պաշտպանությունը մեր առաջնահերթ խնդիրն է եղել դարեր շարունակ: Մեզ միշտ սպառնալիք են եղել պետականության կորուստն ու բնաջնջումը: Պատերազմներն ու պայքարը եղել են մեր գոյատևման միակ ուղին ու ճանապարհը: Մեր գոյությունն է եղել հայոց զինվորականի հեղինակության միակ ցուցանիշը: Նախկինում, երբ բացակայել են տարրական նյութական, տնտեսական և կենցաղային պայմանները, սպայի մասնագիտություն ընտրող նվիրյալների թիվը քիչ չի եղել: Պատերազմը, հայրենիքը կորցնելու վախն ու ահազանգը գաղափար են դարձել նվիրյալ հայորդիների անձնվեր պայքարի համար:

Զինվորական գործունեությունն իր նորմատիվությամբ և աֆեկտիվ տարրերով խիստ տարբերվում է մասնագիտական գործունեության մյուս տեսակներից¹: Մեր երկրում զինվորական ծառայությունը գործունեության ամենաբարդ ու պատասխանատու ոլորտներից մեկն է²՝ հագեցած կյանքի ու առողջության նկատմամբ սպառնալիքներով, խրամատային ծառայության հոգեբանական, կենցաղային ու ֆիզիկական բարդություններով³: Մարտական իրադրությունը՝ որպես կյանքի ու առողջության նկատմամբ

¹ Ջամայլան 2008, 75:

² Хатингтон 2002, 51-53.

³ Moskos 1977, 43.

սպառնալիք⁴, զինճառայողից պահանջում է ոչ միայն մասնագիտական բարձր գիտելիքներ, այլև նվիրվածություն բանակին, հայրենասիրություն, պատասխանատվության մեծ զգացում, անձնագոհություն, սեփական ընդհանուրին ծառայեցնելու առաքելություն⁵: Յանկալի կլինի, իհարկե, որ մեր ռազմաուսումնական հաստատություններում սովորող կուրսանտների վարքի մասնագիտական կողմնորոշման դրդապատճառներ հանդիսանան հենց վերը թվարկվածները, սակայն այսօր զինվորական ծառայությունը որպես եկամուտ ապահովող սովորական աշխատանք դիտարկելու մոտեցումներ նույնպես կան:

Ժամանակակից օտարերկրյա զինվորական սոցիոլոգները, զարգացնելով Չ. Մոսկոսի⁶ տեսությունը, համեմատության մեջ են դնում զինվորական ծառայության անցնելու և այն շարունակելու երկու տիպի դրդապատճառ՝ **ինստիտուցիոնալ և պրագմատիկ**⁷:

Առաջինին հիմնականում պատկանում են ներքին դրդապատճառները՝ հայրենասիրություն, սեփական անձը փորձելու և կատարելագործելու ցանկություն, հայրենիքին ու հասարակությանը պիտանի լինելու ձգտում, հայրենիքին ծառայելու միջոցով բարձր հեղինակություն վայելելու ցանկություն⁸:

Պրագմատիկ դրդապատճառի դեպքում զինվորական ծառայությունը դիտարկվում է որպես աշխատաշուկա, որն առաջարկում է սոցիալական երաշխիքներ ընդգրկող գրավիչ աշխատանք, երաշխավորված եկամուտ⁹: Իհարկե, կլինեն զինճառայողներ, որ կունենան զուգորդված դրդապատճառային համակարգ:

Հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ ինստիտուցիոնալ դրդապատճառները գերադասելի են պրագմատիկ դրդապատճառներից, քանի որ զինվորական ծառայության խոչընդոտները հաղթահարելու համար անհրաժեշտ անձնային որակներ դրսևորելու համար հիմք են հանդիսանում ներքին դրդապատճառները, և որոնք հոգեբանական տեսանկյունից ավելի ուժեղ ու կայուն են համարվում¹⁰:

⁴ Урбанович 2003, 113.

⁵ Մարգարյան 2009, 136:

⁶ Moskos 1986, 377-379.

⁷ Griffith 2008, 232.

⁸ Бобков, Виноградова 2012, 118-119.

⁹ Ткаченко 2002, 32.

¹⁰ Соловьев 1996, 19-22.

Զինվորական կառավարման պրակտիկայում կարևոր է հասկանալ, թե տարբեր դրդապատճառային համակարգերով առաջնորդվող զինծառայողն¹¹ ինչքանո՞վ է նվիրված իր գործին, բոլորիս համար խիստ կարևոր համարվող ինքնաիրականացման պահանջմունքը բավարարվա՞ծ է, թե՛ ոչ:

Հետազոտության նպատակն է պարզել կուրսանտների զինվորական մասնագիտության ընտրության դրդապատճառների տիպերը, համեմատել գերակշռող դրդապատճառներն առաջին և ավարտական կուրսերում, գտնել մասնագիտության նկատմամբ վերաբերմունքի և վարքի դրդապատճառի կապը¹²:

Փորձարարական խմբեր են հանդիսացել Վ. Սարգսյանի անվան ռազմական համալսարանի 1-ին կուրսի 24 և 4-րդ կուրսի 30 կուրսանտներ:

Ռազմաուսումնական հաստատությունները սպայական կադրերի պատրաստման և վերապատրաստման հիմնական կազմակերպություններն են, և այդ պատճառով էլ կարևոր է մասնագիտական սոցիալիզացիան, որի հիման վրա ձևավորվում են զինվորական ծառայության նկատմամբ վերաբերմունքի արժեքներն ու հիմքերը:

Մասնագիտական ընտրության գերակշռող դրդապատճառի հետազոտման նպատակով գնահատումը եղել է առավելագույնը 5 և նվազագույնը 1 միավոր, որի հիման վրա որոշվել են մասնագիտական ընտրության սուբյեկտիվ հիմքերը:

Հարկ է նշել, որ առաջին կուրսեցիների զինվորական մասնագիտության ընտրության հիմքում մինչև ռազմաուսումնական հաստատություններ (ՌՈՒՀ) ընդունվելն եղած արժեքային կողմնորոշումներն են, որոնք ձևավորվել են ընտանեկան դաստիարակության, հասարակական սոցիալիզացիայի հետևանքով: Իհարկե, այդ կողմնորոշումները տարբերվում են բարձրկուրսեցիների մասնագիտական գործունեության դրդապատճառներից, քանի որ վերջիններս կրում են արդեն զինվորական սոցիալիզացիայի ու մասնագիտական կողմնորոշման ազդեցությունը: ՌՈՒՀ-երում ուսումնառության ընթացքում ընտրած մասնագիտության նկատմամբ առաջին կուրսեցիների հույզերով ու զգացմունքներով համեմված դիրքորոշումը փոփոխության է ենթարկվում: Զինվորական նորմերի և արժեքների ներքնայնացմամբ սկզբնական արժեհամակարգը ավարտական կուրսում փո-

¹¹ Նալչաջյան 1991, 368-374:

¹² Карлова 2018, 127.

փոխվում է, կուրսանտն ինտեգրվում է զինվորամասնագիտական հասարակությանը, նրանց մեջ ձևավորվում է զինվորական նույնականացում:

Ըստ հետազոտության արդյունքների՝ զինծառայողի մասնագիտական ընտրության դրդապատճառները բաժանվեցին 3 տեսակների (Աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1

Ռազմաուսումնական հաստատություն դիմելու դրդապատճառները

Հ/Հ	Տեսակ	Դրդապատճառ	Գնահատական	
			1-ին կուրս	4-րդ կուրս
1.	1	Ինձ համար հետաքրքրական մասնագիտության տիրապետման հնարավորությունը	4,0	4,2
2.	1	Սպայական կարիերայի ձգտումը	4,0	4,5
3.	1	Զինվորական գործի ու կրթության հեղինակությունը	4,3	4,5
4.	1	Կյանքի համար վտանգավոր պայմաններում հերոսության և խիզախության դրսևորման հնարավորությունը	4,2	3,2
5.	1	Հայրենիքի նկատմամբ պարտքը կատարելու ցանկությունը	4,2	4,4
6.	1	Անձնային կարևոր որակների ձեռքբերումը (խիզախություն, կամային որակներ, դիմացկունություն, նպատակասլացություն)	4,0	4,2
7.	1	Զինվորական տեխնիկայի հետ աշխատելու հնարավորությունը	4,0	4,4
\bar{x}_1 միջին միավորը			4,10	4,20
σ_1 միջին քառակուսիական շեղումը			0,12	0,42
1.	2	Համեմատաբար բարձր աշխատավարձը	4,6	3,7
2.	2	Երաշխավորված աշխատանքը ՀՀ զինված ուժերում	4,8	4,2
3.	2	Բարձրագույն անվճար կրթություն ստանալու հնարավորությունը	4,9	3,6
\bar{x}_2 միջին միավորը			4,77	3,83
σ_2 միջին քառակուսիական շեղումը			0,12	0,26
1.	3	Ծնողների կամ հարազատների խորհուրդը	1,0	1,1
2.	3	Ընտանեկան ավանդույթը պահպանելու ցանկությունը	3,0	2,5
3.	3	Որպես ժամկետային զինվորական ծառայության այլընտրանք	1,1	1,0

4.	3	Դեպքերի պատահական ընթացքով պայմանավորված ՌՌԻՀ ընդունվելը	1,0	1,4
\bar{x}_3 միջին միավորը			1,53	1,50
σ_3 միջին քառակուսիական շեղումը			0,85	0,60

Աղյուսակ 1-ում դրդապատճառի յուրաքանչյուր տեսակի համար հաշվարկված են նաև միավորների \bar{x} միջին արժեքը և σ միջին քառակուսիական շեղումը:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}, \quad (1)$$

որտեղ դրդապատճառի յուրաքանչյուր տեսակի համար. x_i -ն՝ i -րդ միավորն է, n -ը՝ դրդապատճառների քանակն է, \bar{x} -ը՝ միջին միավորն է, որը հաշվարկվել է հետևյալ բանաձևով՝

$$\bar{x} = \frac{(x_1 + x_2 + \dots + x_n)}{n} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}: \quad (2)$$

Աղյուսակից 1-ից պարզ երևում է, որ 4-րդ կուրսում հարցում անցած կուրսանտների շրջանում գերակշռում են առաջին տեսակի (ինստիտուցիոնալ) դրդապատճառները, 1-ին կուրսում՝ երկրորդ (պրագմատիկ): Իհարկե 4-րդ և 1-ին կուրսերում կային կուրսանտներ, որ հավասարաչափ նախընտրությունը տվել էին և՛ առաջին, և՛ երկրորդ տեսակի դրդապատճառներին:

Ուշագրավ էր այն, որ 4-րդ կուրսում հարցում անցած կուրսանտներից ոմանք 0 միավոր էին գնահատել երրորդ տեսակի (սկեպտիկներ) մասնագիտական կողմնորոշման դրդապատճառները, այն դեպքում, երբ ցածրագույն միավոր սահմանվել էր 1-ը: Եթե 4-րդ կուրսում չկային սկեպտիկներ, ապա առաջին կուրսում մասնագիտական կողմնորոշման ամենաթույլ դրդապատճառներ ընտրած կուրսանտների թիվը 4-ն էր: Երրորդ տեսակում ընդգրկված վարքային դրդապատճառներն էին՝

- ծնողների կամ հարազատների խորհուրդը,
- ընտանեկան ավանդույթը պահպանելու ցանկությունը,

- որպես ժամկետային զինվորական ծառայության այլընտրանք,
- դեպքերի պատահական ընթացքով պայմանավորված՝ ՌՌԻՀ ընդունվելը:

Հարցման արդյունքներով կարելի է եզրակացնել, որ 1-ին կուրսի հուզական, զգացմունքային վերաբերմունքը, մասնագիտության յուրացմանն ու զինվորական ծառայության ինտեգրմանը զուգահեռ, փոխարինվում է առավել գիտակցված ու զուսպ վերաբերմունքով, որը երևում է հարցաթերթիկի՝ «Կյանքի համար վտանգավոր պայմաններում հերոսության և խիզախության դրսևորման հնարավորությունը» պնդմանը վերաբերմունքով (1-ին կուրսում միջին միավորը կազմել է 4,2, իսկ 4-րդ կուրսում՝ 3,7):

4-րդ կուրսում, ի տարբերություն 1-ին կուրսի, սպայական կարիերա ունենալու ցանկության ու ձգտման առավել բարձր ցուցանիշները խոսում են այն մասին, որ կա առավել հաստատուն ու հիմնավորված մասնագիտական գործունեության կողմնորոշում (միջին միավորը համապատասխանաբար՝ 4,5 և 4,0): 4-րդ կուրսում զինվորական մասնագիտություն ձեռք բերելու հիմնավոր ու գիտակցական դրդապատճառի մասին է վկայում նաև «Եթե հիմա կանգնած լինեիք ընտրության առջև, կրկին կընտրեի՞ք սպայի մասնագիտությունը» հարցադրման նկատմամբ վերաբերմունքը (հարցին պատասխանել են «Այո»՝ 4-րդ կուրսում՝ 30 կուրսանտից 26-ը, 1-ին կուրսում՝ 24 կուրսանտից 16-ը):

Հետաքրքիր էր նաև զինվորական ծառայության հեղինակավոր լինելու և այն առավել բարձրացնելու 1-ին և 4-րդ կուրսերի կուրսանտների մոտեցումների վերլուծությունը: 1-ին կուրսում զինվորական գործի հեղինակությամբ պայմանավորված մասնագիտական ընտրության միջին ցուցանիշը 4,3 է, իսկ հեղինակության բարձրացման վերաբերյալ պատկերացումներն ավելի ընդհանուր են և ոչ էական: Հեղինակության բարձրացման հետ կապված՝ առաջին կուրսեցիների մոտ գերակշռում են հետևյալ պատկերացումները.

- զինծառայողի հեղինակությունը բարձր է, այն պետք չէ բարձրացնել - 46%,
- համազգեստի կրման կանոնների պահպանմամբ - 21%,
- բարձր աշխատավարձով - 12,5%,
- դժվարանում են պատասխանել - 20,5%:

Չորրորդ կուրսում հեղինակությամբ պայմանավորված մասնագիտական ընտրության միջին ցուցանիշը կազմել է 4,5, իսկ զինծառայողի և

զինվորական գործի հանդեպ հեղինակության բարձրացումն անհրաժեշտ է համարվում, ուղիներն ու միջոցներն էլ՝ առավել հիմնավորված: Հեղինակության բարձրացման հետ կապված՝ 4-րդ կուրսեցիների մոտ գերակշռում են հետևյալ պատկերացումները.

- հասարակության մեջ զինվորական գործի կարևորության լուսաբանումը ու ճիշտ քարոզարշավը - 26,7 %,
- ընտանեկան ճիշտ դաստիարակությունը - 20%,
- զինծառայողի գործի ու անձի հանդեպ ուշադրությունը, որն առավել սուր դրսևորվում է սահմանին լարվածության աճի ժամանակ - 40%,
- սպայական կադրերի ճիշտ ընտրությունը (կուրսանտները մատնացույց էին անում հիմնականում 2,5-ամյա ունկնդիրներին)- 13,3:

Պարզվում է, որ ավարտական կուրսում հրամանատարական աշխատանքի և դասախոսական կազմի նպատակամետ աշխատանքի շնորհիվ փոփոխության են ենթարկվում կուրսանտների մասնագիտական ընտրության և հետագա ծառայության նկատմամբ դիրքորոշումներն ու վարքի դրդապատճառները:

Փորձառու սպաների հետ շփումը, զինվորական տեխնիկայի հետ աշխատելու կարողությունների ու հմտությունների ձևավորումն ու զարգացումը, զինվորական գործի հանդեպ հետաքրքրասիրությունն ու հայրենիքի պաշտպանի պատասխանատվությունն իր ուսերին վերցնելու ձգտումը հիմք են մասնագիտական գործունեության այնպիսի դրդապատճառների ձևավորման համար, որոնք կապահովեն զինվորական ծառայության արդյունավետությունը:

Եզրակացություններ

1. Կուրսանտների դրդապատճառների տիպերի հետազոտությունը ցույց տվեց, որ, ընդհանուր առմամբ, նկատվում է պրագմատիկ արժեքների ու մոտեցումների աճ՝ սակայն զուգակցվելով ավանդական հայրենասիրական արժեքների հետ:

2. Առավել հեռանկարային ծառայության, զինվորական ինքնության ձևավորման, երկարատև և արդյունավետ ծառայելու ցանկության միտումներ դրսևորած կուրսանտներն ունեին մասնագիտական և հայրենասիրական ուղղվածություն: Այս դրդապատճառները վարքի առավել հուսալի ու հաստատուն շարժիչներ են, քան պրագմատիկ դրդապատճառները

(աշխատավարձ, անվճար բարձրագույն կրթություն ստանալու հնարավորություն):

3. Հետազոտությամբ պարզվեց, որ 1-ին և 4-րդ կուրսերի մասնագիտական ընտրության դրդապատճառներում դրսևորվում է ինստիտուցիոնալ արժեհամակարգի աճի միտում՝ պայմանավորված մասնագիտական գիտելիքների յուրացման, արժևորման, հրամանատարական և դասախոսական կազմի նպատակաուղղված աշխատանքով:

Առաջարկություններ

1. 1-ին կուրսի կուրսանտների հետ իրականացնել մշակութաժամանցային այնպիսի միջոցառումներ, որոնք կնպաստեն ինստիտուցիոնալ դրդապատճառների ձևավորմանն ու աճին (օրինակ՝ հանդիպում 2016 թ. ապրիլյան քառօրյա մարտական գործողությունների հերոսների հետ):

2. ՌՌԽՀ-երի գրավչությունը բարձրացնող աշխատանքների առավել ընդգրկուն կազմակերպում (կուրսանտներն առաջարկում էին այդ աշխատանքներում ընդգրկել նաև իրենց):

Գրականություն

Մարգարյան Վ.Հ. 2009, Մարտական գործունեության հոգեբանական հիմունքները (մենագրություն), Երևան, Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ, 284 էջ:

Նալչաջյան Ա.Ա. 1991, Հոգեբանության հիմունքներ, Երևան, «Լույս», 512 էջ:

Ջամալյան Դ.Վ. 2008, Ռազմական հոգեբանության հիմունքներ: Մաս 2, Երևան, «Լինգվա», 172 էջ:

Бобков О.Б., Виноградова Г.А. 2012, Факторы, влияющие на формирование учебно-профессиональной мотивации курсантов военного вуза, Известия Самарского научного центра Российской академии наук, т. 14, N 2, с. 116-122.

Соловьев С.С. 1996, Трансформация ценностей военной службы, Социологические исследования, N 9, с. 17-25.

Современная военная психология: хрестоматия 2003, сост. А.А. Урбанович, Минск, «Харвест», 576 с.

Ткаченко В.А. 2002, Формирование мотивации военно-профессиональной деятельности курсантов вуза: дисс. кандидата наук, Челябинск, 207 с.

Хатингтон С. 2002, Военная служба как профессия, Отечественные записки, Москва, N 8, с. 49-60.

- Карлова Е.Н. 2018, Типы мотивации курсантов и их связь с различными показателями отношения к военной профессии, Социологические исследования, N 7, с. 95-104.
- Moskos C.C. 1977, From Institution to Occupation:Trends in Military Organization, Armed Forces & Society, N 4 (1), p. 41-50.
- Moskos C.C. 1986, Institutional/Occupational Trends in Armed Forces: An Update, Armed Forces and Society, Vol. 12, p. 377-382.
- Griffith J. 2008, Institutional Motives for Serving in the US Army National Guard: Implications for Recruitment, Retention, and Readiness, Armed Forces and Society, Vol. 34, p. 230-258.

ԿՈՒՐՍԱՆՏՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՄԱՆ ԴՐՂԱՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒՄԸ

Լուսինե Սահակյան

Ամփոփում

Կուրսանտների մասնագիտական և արժեքային կողմնորոշումների ուսումնասիրումը հոգեբանության բնագավառի կարևորագույն խնդիրներից է: Ըստ զինվորական մասնագիտության ընտրության դրդապատճառների, կուրսանտները պատկանում են 3 տարբեր տեսակների՝ իդեալիստներ, պրագմատիկներ և սկեպտիկներ (թերահավատներ): Զինվորական մասնագիտության ընտրության դրդապատճառը կախված է զինվորական ծառայության նկատմամբ վերաբերմունքից: Իդեալիստական դրդապատճառային համակարգը, ի տարբերություն մասնագիտության ընտրության մյուս դրդապատճառային համակարգերի, ապահովում է զինվորական գործունեության բարձր արդյունավետություն:

Բանալի բառեր՝ զինվորական սոցիոլոգիա, կուրսանտ, մասնագիտական կողմնորոշում, ինստիտուցիոնալ դրդապատճառներ, դրդապատճառային համակարգ, զինվորական նույնականացում, զինվորական մասնագիտություն:

ИССЛЕДОВАНИЕ МОТИВОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ КУРСАНТОВ

Լусине Саакян

Резюме

Изучение профессиональных и ценностных ориентаций курсантов – важнейшая задача психологии. По мотивам выбора военной профессии курсанты относятся к трем разным типам: идеалисты, прагматики и скептики. Мотивация выбора военной профессии связана с отношением к военной службе. Идеалистическая мотивационная система, в отличие от других мотивационных систем выбора профессии, обеспечивает высокую эффективность военной деятельности.

Ключевые слова – военная социология, курсант, профессиональная ориентация, институциональные мотивы, мотивационная система, военная идентификация, военная профессия.

RESEARCH TOWARDS MOTIVES OF CADETS' PROFESSIONAL ORIENTATION

Lusine Sahakyan

Abstract

The study of professional and value orientations of cadets is the most important task in the field of psychology. For reasons of choosing a military profession, cadets belong to three different types: idealists, pragmatists, and skeptics. The motivation for choosing a military profession is related to the attitude to military service. An idealistic motivational system, unlike other motivational systems for choosing a profession, ensures high efficiency of military activities.

Key words – military sociology, cadet, professional orientation, institutional motives, motivational system, military identification, military profession.